

Erlend Oldertrøen

10 dager i juni 1968

En kvalitativ undersøkelse av den sovjetiske styrkedemonstrasjonens rolle i den norske NATO-debatten i 1968

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for 8 - 13 trinn
Veileder: Mats Ingulstad

Mai 2023

Erlend Oldertrøen

10 dager i juni 1968

En kvalitativ undersøkelse av den sovjetiske styrkedemonstrasjonens rolle i den norske NATO-debatten i 1968

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for 8 - 13 trinn
Veileder: Mats Ingulstad
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Forkortelser	3
1.0 Innledning.....	4
2.0 En ny vei.....	6
2.1 Medlemskap i Atlanterhavspakten	7
2.2 Norges nabo i øst.....	8
2.3 Trusselvurderingen	10
2.4 «Øvelser» i vest og øst	11
3.0 Tidligere forskning	13
4.0 Metode og kildematerialet.....	15
5.0 Pressedekningen	18
5.1 Partipressen i hovedstaden.....	19
5.2 Den lokale pressen.....	20
5.3 Narrativene	21
6.0 Debatten	23
6.1 To ståsteder.....	24
6.2 Styrkedemonstrasjonen.....	26
6.3 Øvelse, manøver eller oppmarsj?	27
6.3.1 Irritert sabelrasling	30
6.4 Den norske reaksjonen.....	31
6.5 De andre.....	32
7.0 Påvirket?.....	34
8.0 Konklusjon	36
9.0 Referanser.....	39
9.1 Litteratur	39
9.2 Aviser.....	40
9.3 Stortinget	41

9.4 Valgprogram.....	42
9.5 Ordbøker.....	42
9.6 Statistisk sentralt byrå.....	42
9.7 NRK.....	42
9.8 NATO.....	43

Forkortelser

AFNORTH	Allied Forces Northern Europe, Nordkomandoen
AMF	Allied Command Europe Mobile Force
Ap	Arbeiderpartiet
FN	De Forente Nasjoner
GSV	Garnisonen i Sør-Varanger
KrF	Kristelig Folkeparti
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SF	Sosialistisk Folkeparti
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe, NATOs operative hovedkvarter
Sp	Senterpartiet
SVA	Sør-Varanger Avis
UUKK	Den utvidede utenriks og Konstitusjonskomité

1.0 Innledning

Natt til 7. juni 1968 ble norske soldater på Høybuktmoen leir vekket av en skarp alarm. Soldatene ble sendt ut til sine beredskapsposisjoner: noen skulle sprengte bruer, andre hadde ansvar for samband, og soldatene fikk utlevert skarp ammunisjon. Også ute på grenselinjen, ved grensestasjonene, gikk alarmen. Soldatene fikk utlevert ammunisjon, og hadde en stående ordre om å åpne ild hvis grensen ble kryssset av sovjetiske styrker.

På dette tidspunktet bestod Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) av om lag 500 mann, i tillegg til i underkant av 80 befal.¹ Av disse var det 120 grensejegere som denne natten hørte motorduren fra 210 sovjetiske stridsvogner som inntok stilling med fronten mot Norge. Dette var stridsvogner som tilhørte den 45. motoriserte infanteridivisjon - en divisjon med 15.000 soldater, om lag 500 kampvogner, 265 artilleriskyts og 1.300 lastevogner.² Denne natten ble med andre ord en militær styrke som var 30 ganger større enn GSV plassert langs grensen til Norge.

Akkurat hva som var foranledningen til hendelsen, heretter omtalt som styrkedemonstrasjonen, er for den norske offentligheten fremdeles uviss. Samtidig viser tidligere forskning at det var turbulens mellom nabolandene i spørsmålet om hvorvidt internasjonale styrker, i regi av NATO (North Atlantic Treaty Organization), skulle få lov til å øve i Norge. Det gjør det dermed interessant å se nærmere på sammenhengen mellom opptrappingen og saken som skulle opp til behandling i Stortinget kun en uke senere.

Tre måneder tidligere, den 8. mars, ble stortingsmelding nr. 38 av 1968 godkjent ved kongelig resolusjon.³ Denne stortingsmeldingen var en tilrådning fra Utenriksdepartementet, som kom på bakgrunn av at medlemsland i NATO for første gang kunne trekke seg fra alliansen i 1969. Stortingsmeldingen, som konkluderte med at Norge burde fortsette sitt medlemskap, ble videresendt til Stortinget for forhandlinger. Disse forhandlingene ble lagt til 13. og 14. juni 1968 og omtales som NATO-debatten.

Mens tidligere forskning hovedsakelig ser på GSVs respons på styrkedemonstrasjonen, samt det sikkerhetspolitiske klimaet som var i Europa på slutten av 60-tallet, ønsker denne

¹ Lorentzen, Tor Gisle. (2011). *Styrkedemonstrasjonen i 1968: En studie av norske reaksjoner på sovjetisk trusseldiplomati*. [Masteroppgave]. Universitetet i Tromsø. s. 43

² Huitfeldt, Tønne & Hjerde, Arild. (2003). *Sør-Varanger juni 1968: Den sovjetiske styrke demonstrasjonen*. Institutt for forsvarsstudier. Oslo. s. 10 & Stranna Larsen, Øyvind. (2018). *Som en fiende mot Norge: Den sovjetiske oppmarsjen mot norsk grense i juni 1968*. Sunnegrenda forlag. S. 155

³ St.meld. nr. 38. (1967-1968). *Om samarbeidet i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO) og Norges fortsatte deltakelse i dette samarbeid*. Utenriksdepartementet. S. 3

oppgaven å sette et forskningshull hva gjelder styrkedemonstrasjonens påvirkning på NATO-debatten, og mer spesifikt hvordan de politiske partiene debatterte hendelsen i spørsmålet om NATO-medlemskap.

Denne oppgaven har som hensikt å besvare følgende forskningsspørsmål:

Hvilken rolle spilte styrkedemonstrasjonen i NATO-debatten?

For å besvare spørsmålet vil oppgaven først se på bakgrunnen for den norske NATO-innmeldingen, samt hvordan Norge sjonglerte, eller balanserte, forholdet mellom å være alliert med vesten og nærmeste nabo med Sovjetunionen. Videre vil oppgaven ta for seg selve debatten om hvorvidt Norge skulle fortsette å være medlem i NATO eller ikke. På grunn av at det er begrenset offentlig informasjon om hvor stor innsikt stortingsrepresentantene hadde om styrkedemonstrasjonen, benytter denne oppgaven lokal- og sentral pressedekning for å si noe om hvor kjent eller ukjent sovjeternes aktiviteter ved grensen var. Basert på funnene vil oppgaven konkludere med hvordan, og om, NATO-debatten ble påvirket av Sovjetunionens styrkedemonstrasjon i juni 1968.

2.0 En ny vei

I norsk sikkerhetspolitisk sammenheng markerer medlemskapet i NATO en endring fra en nøytralitetspolitikk til en alliansepolitikk. Frem til etter andre verdenskrig hadde norske myndigheter ført en politikk som baserte seg på et alliansefritt og nøytralt standpunkt i krig.⁴ Denne isolasjonistiske politikken hadde holdt landet utenfor første verdenskrig, men i 1940 ble nøytraliteten brutt og Norge stod overfor en overlegen tysk krigsmaskin.

«Aldri mer 9. april» var en tanke som skulle prege sikkerhetspolitikken i tiårene etter 1945.⁵ Selv om Norge i etterkrigstidens første år holdt på sin alliansefrie politikk, hadde erfaringene fra okkupasjonen avslørt at landet ikke lenger var en utpost i nord. Grunnet sin geografiske plassering mellom stormaktene USA og Sovjetunionen ble det sett på som en umulighet for Norge å holde sin nøytralitet i tilfellet av en ny stormaktskrig.⁶ Den nye alliansefrie politikken gikk derfor ut på å ha et godt forhold til stormaktene, noe som tidvis kunne være til irritasjon for USA og England, men som ble ønsket velkommen i Sovjetunionen.⁷

«Brobyggingspolitikken» skulle også, i tillegg til å ha gode relasjoner både østover og vestover, om mulig bidra til å dempe motsetninger mellom stormaktene.⁸

I den tidlige etterkrigstiden rådet også en tiltro og et håp om De Forente Nasjoner (FN) som fredsgarantist i den nye verdensordenen. Denne tanken kan ha vært støttet og motivert av at seierherrene fra krigen, Sovjetunionen, USA og Storbritannia, fortsatte sitt samarbeid. Likevel kjølnet forholdet mellom stormaktene relativt raskt på slutten av 1940-tallet. Dette kommer til uttrykk gjennom Truman-doktrinen fra 1947, som kom som en reaksjon på den kommunistiske oppstandelsen i Hellas og sovjetisk press mot Tyrkia.⁹ Etter et utenriksministermøte i London samme år ble det klart at motsetningen seierherrene imellom var blitt så dype at det ville gå utover samarbeidet i FNs sikkerhetsråd.¹⁰

Med atter økt spenning i Europa etterfulgt av kommunistkuppet i Tsjekkoslovakia og Berlinblokaden i 1948 oppga norske myndigheter brobyggingspolitikken.¹¹ Likevel ønsket man å ha et godt forhold til Sovjetunionen. Dette kan komme til uttrykk gjennom at Einar Gerhardsen var den første statslederen fra et NATO-land som besøkte Sovjetunionen allerede

⁴ Tamnes, Rolf. (2019). Småstatrealisme i 70 år. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1). s. 50

⁵ Skogrand, Kjetil. (2004). *Norsk forsvarshistorie: Bd. 4. Alliert i krig og fred*. Eide Forlag. s. 33-34

⁶ Skogrand. (2004). s. 157.

⁷ Skogrand. (2004). s. 157.

⁸ Skogrand. (2004). s. 157.

⁹ Skogrand. (2004). s. 158

¹⁰ Skogrand. (2004). s. 158

¹¹ Skogrand. (2004). s. 159

i 1955.¹² En mulighet var et Skandinavisk forsvarsforbund. Det ble i første omgang satt opp en skandinavisk forsvarskomiteé, som skulle se på mulighetene for et felles skandinavisk forsvarsforbund. Da denne komiteen konkluderte med at det ikke var et tilstrekkelig grunnlag for å opprette et gjensidig forpliktende forsvarsforbund, vendte regjeringen seg mot NATO. Det ble da sendt en delegasjon til Washington, med utenriksministeren i spissen for å delta på forberedende drøftinger om freds- og forsvarspakten.¹³

2.1 Medlemskap i Atlanterhavspakten

Den 22. mars 1949 ble Stortingsproposisjon nr. 40 lagt frem i Stortinget av statsminister Einar Gerhardsen. Først fortalte han om forsøket med å opprette et skandinavisk forsvarsforbund, og at man ble med i forhandlingene om Atlanterhavspakten da dette ikke ble noe av. Etter dette la statsministeren frem de 14 artiklene som ble utarbeidet i Washington. De inneholder blant annet den kjente artikkel fem, som sier at et væpnet angrep mot et av medlemmene skal regnes som et angrep på alle¹⁴. Han redegjorde også for artikkel 13 som sa at et medlemsland, med ett års varsel, kunne trekke seg fra NATO 20 år etter at traktaten hadde trådt i kraft.¹⁵

Denne proposisjonen ble behandlet av spesialkomiteen for særlige utenrikspolitiske spørsmål og beredskapssaker. Deres innstilling til vedtak av 26. mars 1949 var at en traktat for det nord-atlantiske området, i samsvar med et utkast inntatt i preposisjon 40, skulle bli undertegnet og ratifisert.¹⁶ I sin innstilling trakk komiteen frem innholdet i artikkel 13, at medlemmer kunne trekke seg 20 år etter traktaten hadde trådt i kraft. Komiteen utdypet ikke innholdet i artikkelen utover å konstatere dens innhold, og kom heller ikke med noen løfter om ny debatt. Likevel står det i innledningen til komiteens begrunnelse at den ikke fant det nødvendig med en detaljert gjennomgang av alle artiklene.¹⁷ På denne måten kan det tenkes at komiteen så på innholdet i artikkel 13 som sentral for sin begrunnelse for hvorfor deres innstilling var et ja til undertegning og ratifisering av traktaten.

¹² Stranna Larsen. (2018). s. 69

¹³ St.prp. Nr. 40. (1949). *Om Stortingets samtykke til å inngå en traktat for det nord-atlantiske område (Atlanterhavspakten)*. Utenriksdepartementet. S. 3

¹⁴ St.prp. Nr. 40. (1949). s. 4

¹⁵ St.prp. Nr. 40. (1949). S. 6

¹⁶ Innst.S. nr. 61. (1949). *Innstilling fra spesialkomiteen for særlige utenrikspolitiske spørsmål og beredskapssaker om stortings samtykke til å undertegne og ratifisere en traktat for det nord-atlantiske område*. spesialkomiteen for særlige utenrikspolitiske spørsmål og beredskapssaker. S. 94

¹⁷ Innst.S. nr. 61. (1949). s. 92

Komiteen understreket også Atlanterhavspaktens fredelige forutsetning. Det skulle ikke være en pakt for aggresjon og ekspansjonistisk politikk. Med en henvisning til traktatens innledning la komiteen vekt på at traktaten var i samsvar med Stortingets krav om at pakten ikke skulle ha aggressive intensjoner.¹⁸ Det som komiteen viste til var: «De stater som er parter i denne traktat bekrefter påny sin tro på formålene og grunnsetningene for De forente nasjoners pakt og sitt ønske om å leve i fred med alle folk og alle regjeringer. De er besluttet på å trygge sine folks frihet, felles kulturarv og sivilisasjon, som er bygd på grunnsetningene om folkestyre, individets frihet og rettens herredømme».¹⁹ Komiteen konkluderte også med å tydelig understreke at dens anbefaling om Norges innlemmelse i Atlanterhavspakten var basert på paktens fredelige og sikkerhetsmessige karakter, samt at den ikke hadde aggressive formål.²⁰

Tre dager senere ble saken tatt opp i Stortinget. Det ble vedtatt med 130 mot 13 stemmer at: «Stortinget samtykker i at en traktat for det nord-atlantiske området (Atlanterhavspakten) i samsvar med et utkast inntatt fra St. prp. Nr. 40 – 1949 blir undertegnet og ratifisert av Norge».²¹ Av de 13 som stemte mot forslaget var 11 av dem representanter for Norges Kommunistparti. De to siste, Carl Henry og Sverre Offenbergs Løberg, representerte Arbeiderpartiet (AP). Den 4. april 1949 ble traktaten undertegnet, og Atlanterhavspakten var et faktum.²²

2.2 Norges nabo i øst

Allerede før forhandlingene om et mulig skandinavisk forsvarsforbund var avsluttet, og Norge ble med i forhandlingene om Atlanterhavspakten, mottok norske myndigheter en note fra Sovjetunionen.²³ Blant annet ville sovjetiske myndigheter vite hvorvidt Norge ville opprette fly- og flåtebaser for fremmede makter dersom landet ble med i Atlanterhavspakten.²⁴ Svaret, kjent som Baseerklæringen, lød som følger: «Den norske regjering vil ikke tiltre noen overenskomst med andre stater som innebærer forpliktelser for Norge til å åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke er angrepet eller

¹⁸ Innst.S. nr. 61. (1949). s. 93

¹⁹ NATO. (1949). *Traktat for det nord-atlantiske område* (04.04.1949). NATO

²⁰ Innst.S. nr. 61. (1949). s. 94

²¹ S.tid. (1949). s. 711.

²² NATO. (2022, 2. september). *Founding treaty*

²³ Skogrand. (2004). s. 161

²⁴ Skogrand. (2004). s. 161

utsatt for trusler om angrep».²⁵ Denne erklæringen var starten på den norske basepolitikken, som betød at fast stasjonering av allierte stridskrefter i fredstid ble forbudt.²⁶

Også spesialkomiteen la vekt på dette i sin innstilling. Ifølge komiteen hadde det vært en forutsetning under behandlingen av saken i Stortinget at traktaten ikke skulle kunne pålegge Norge å bygge ut baser eller lignende for fremmede makter. I utkastet som forelå var det ingen slike krav. Likevel viste komiteen til at medlemslandene pliktet å utvikle sin forsvarsevne til å selvstendig, og kollektivt, kunne motstå et eventuelt angrep.²⁷

Som medlem av NATO, og nabo til Sovjetunionen befant Norge seg på dette tidspunktet i et skjæringspunkt mellom øst og vest. På den ene siden måtte myndighetene oppfylle forpliktelsene i NATO, men på den andre siden ville myndighetene også ha et godt forhold til Sovjetunionen. Løsningen lå i det som man i dag kaller avskjermingspolitikken.

Hovedtanken med avskjermingen var at Norge ikke skulle bli totalt integrert i et overnasjonalt styre, som NATO kunne tenkes å være. Dette kommer til uttrykk gjennom at norske myndigheter påla egne restriksjoner, slik som basepolitikken, for sitt medlemskap. En bieffekt av dette var at restriksjonene også kunne være beroligende overfor Sovjetunionen. Denne bieffekten var i tillegg avskrekkende for naboen i øst. Denne avskrekkingspolitikken hang sammen med restene av brobyggingspolitikken fra etter andre verdenskrig, og skulle sørge for at Norge klarte å balansere forholdet mellom seg selv og NATO, men også seg selv og Sovjetunionen.²⁸

Avskrekkingspolitikken hadde som formål å berolige Sovjetunionen, imøtekomme kritiske strømninger nasjonalt, samt å bevare lav spenning i nordområdene.²⁹ Avskjermingspolitikken kom synlig til uttrykk ikke bare gjennom basepolitikken, men også atompolitikken, som forbød lagring av atomvåpen på norsk jord, og at allierte styrker ikke fikk operere i Finnmark eller Barentshavet.³⁰

²⁵ Skogrand. (2004). s. 161

²⁶ Tamnes. (2019). s. 55

²⁷ Innst.S. nr. 61. (1949). s. 93

²⁸ Hilde, Paal Sigurd. (2019). Forsvar vår dyd, men kom oss ikke for nær. Norge og det militære samarbeidet i NATO. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1). s. 61

²⁹ Tamnes. (2019). s. 55

³⁰ Tamnes. (2019). s. 55

2.3 Trusselvurderingen

Norske myndigheter hadde interesse av å knytte sterkere bånd til alliansen, og på den måten sikre et alliert forsvar av Norge. Dette hang sammen med erkjennelsen av at Norge alene ikke var i stand til å forsvare seg selv. Samtidig kan dette ha vært motivert av tanken om «aldri mer 9. april». Myndighetene ville ikke risikere en overmanning av samme sort som tyskerne hadde utsatt landet for. Dette var en bakenforliggende årsak til at myndighetene engasjerte seg i opprettelsen av et NATO-hovedkvarter i Norge. Her ønsket nordmennene en stor deltakelse av amerikanske og britiske militære. Det var flere årsaker til dette, men sentralt stod det faktum at dette ville bidra til at de to vestmaktene ville komme Norge til unnsetning i en væpnet konfrontasjon.³¹

I frykt for at et slikt hovedkvarter kun skulle omfatte norsk territorium, og på denne måten bli nedprioritert av alliansen, ville myndighetene knytte forsvaret av Norge til forsvaret av kontinentet. Utfallet ble at Nordkomandoen, AFNORTH (Allied Forces Northern Europe), som fikk ansvaret for Norge, Schleswig-Holstein, Danmark og de danske stredene.³²

Likevel var situasjonen på 1950-tallet den at NATO i hovedsak så på trusselen i form av en total storkrig. I en slik sammenheng så allierte myndigheter ikke på Norge som en tidlig front, da frykten lå ved et angrep i Sentral-Europa. Allerede i 1957 fremmet Forsvarsdepartementet i stortingsproposisjon nr. 23 at nordområdene hadde en særdeles viktig strategisk betydning. Dette kunne føre til at norske områder ville bli utsatt for et overraskelsesangrep.³³ Norsk forsvarsledelse begynte å vurdere et isolert lokalt angrep mot Nord-Norge som mer sannsynlig på slutten av 1950-tallet. For å sikre mot dette ble det satset på de stående styrkene. Hærens beredskapsstyrker i Nord-Norge økte med rundt 35 prosent fra 1957 til 1961.³⁴

Allerede fra tidlig 1960-tall utredet både norske og allierte myndigheter forskjellige scenarier for sovjetisk aggresjon mot Nord-Norge. Disse scenariene varierte fra en annektering av Sør-Varanger kommune frem til Neiden, til å omfatte hele Finnmark frem til Lyngenlinjen i Troms.³⁵ Likevel ble det relativt tidlig klart at et angrep mest sannsynlig ville være en

³¹ Hilde. (2019). s. 62.

³² Hilde. (2019). s. 62

³³ St.prp. nr. 23. (1957). *Om hovedretningslinjer for Forsvaret i årene framover*. Forsvarsdepartementet. s. 5

³⁴ Skogrand, Kjetil & Njølstad, Olav & Tamnes, Rolf. (1998). *Brennpunkt: kald krig, nordområder og storstrategi*. Institutt for forsvarsstudier. S. 14

³⁵ Skogrand. (2004). s. 42.

okkupasjon av nord- og sørsiden av Varangerfjorden, med fremrykking til Tana.³⁶ Den allierte bekymringen kan komme til uttrykk gjennom utarbeidelsen av beredskapsstudier, «contingency studies», for Nord-Norge fra 1965.³⁷

For å styrke flankene ble AMF (Allied Command Europe Mobile Force) opprettet i 1960. Denne styrken hadde til hensikt å vise tilstedeværelse i flankeområder med økende spenning. Styrken hadde ikke den store stridskapasiteten, men skulle stå som et symbol på at aggresjon mot flankene var en aggresjon mot NATO.³⁸

2.4 «Øvelser» i vest og øst

I begynnelsen av juni 1968 skulle øvelsen «Polar Express» avholdes i Troms. Dette var en AMF-øvelse med deltakere fra Canada, Italia, Storbritannia, USA, Nederland og et sanitetskompani fra Vest-Tyskland.³⁹ Mandag 3. juni landet de første NATO-styrkene på Bardufoss flyplass. Samme dag ble det gitt øvingsalarm i Leningrad militærdistrikt. I løpet av mandagen og tirsdagen rykket hele den sovjetiske 45. motoriserte infanteridivisjonen ut fra sine garnisoner, og samlet seg etter hvert i området mellom Murmansk og Petsjenga.⁴⁰

Vanligvis ble øvelser på denne størrelsen avholdt i forbindelse med kontingentskiftet i divisjonen. Dette var to ganger i året, henholdsvis i mars/april og oktober/november.⁴¹ Etterretningen hadde fulgt med på øvelsen på grunn av dens uvanlige tidspunkt. I etterretningsrapport nr. 3/69, som ble utarbeidet etter styrkedemonstrasjonen, er aktiviteten omtalt som «meget uvanlig».⁴² I 1968 hadde etterretningen kunne følge med på aktiviteten ved å overvåke sovjeternes radiosamband. Rundt klokken 17 den 6. juni opphørte den verbale sambandskommunikasjonen. Kun noen klikk, som kan ha vært en forhåndsavtalt kode, brøt radiotausheten.⁴³

Disse styrkene rykket inn mot den norsksovjetiske grensen natt til 7. juni 1968. Allerede før halv fire denne natten hadde de norske soldatene fått skarp alarm og var i sine forsvarsstillinger, skarp ammunisjon var utlevert, og bruene mellom Kirkenes og Storskog,

³⁶ Skogrand. (2004). s. 42

³⁷ Skogrand. (2004). s. 185

³⁸ Skogrand. (2004). s. 185

³⁹ Stranna Larsen. (2018). s. 150.

⁴⁰ Stranna Larsen. (2018). s. 164

⁴¹ Hjerde, Arild. (2022). *Grensejeger: under den kalde krigen*. Kolofon forlag. s. 143

⁴² Forsvarsstaben. (1969). Etterretningsrapport nr. 3/69. Sovjetisk aktivitet i grenseområdet juni 1968. s. 2

⁴³ Stranna Larsen. (2018). s. 174

samt mellom Høybuktknoen og Kirkenes ble klargjort til sprengning. Dårlig sikt grunnet snø og tåke, gjorde at grensejegerne på norsk side hadde vanskeligheter med å se hva som hendte på østsiden av grensen. Først på formiddagen 7. juni lettet forholdene nok til at grensejegerne fikk et overblikk over situasjonen. På en strekning på rundt 30 kilometer stod styrkene fra den Sovjetiske hæren oppmarsjert. Dette omfattet 210 stridsvogner, 265 artilleriskyts, omkring 1.300 lastevogner, mer enn 500 kampvogner og rundt 15.000 mannskaper.⁴⁴

Dette var første gang siden andre verdenskrig at store sovjetiske hæravdelinger hadde vært så tett inntil den norske grensen.⁴⁵ Daværende nestkommanderende ved GSV, John Stidal, sa i en Brennpunkt-dokumentar fra 2008 at ledelsen var sikre på at det ville komme et angrep denne natten.⁴⁶ Deres vurdering var at sovjeterne ville komme seg helt til Tana, samt at GSV ville miste rundt 400 av den totale styrken på 500 mannskaper.⁴⁷ Garnisonsledelsens vurdering var på denne måten i tråd med den eksisterende trusselvurderingen om lokalt angrep, og hvilke landområder som ville gå tapt. Dette skjedde ikke, men ute på grensestasjonene ble soldatene værende i krigsberedskap frem til sovjeterne hadde trukket seg ut av området 12. juni.

⁴⁴ Stranna Larsen. (2018). s. 164

⁴⁵ Huitfeldt & Hjerde. (2003). s. 7

⁴⁶ Eriksen, Kjell. (Produsent). (2008, 4. november). 32 tause timer. [Episode i TV-serie]. Haug, Vibeke. (Ansvarlig redaktør), *Brennpunkt*. NRK. Tidsstempel: 10:47-11:41

⁴⁷ Eriksen. 2008. Tidsstempel: 10:47-11:41

3.0 Tidligere forskning

Den sovjetiske styrkedemonstrasjonen ble i de første årene snakket og skrevet lite om. Det var først på slutten av 1990-tallet, da Forsvaret avgraderte og overleverte tidligere hemmeligstemplede dokumenter til Riksarkivet, at det ble skrevet om hendelsen. En av de første studiene skrevet om styrkedemonstrasjonen var *Sør-Varanger juni 1968 – Den sovjetiske styrke demonstrasjonen*. Dette er en forsvarsstudie fra 2003 skrevet av Tønne Huitfeldt og Arild Hjerde. Forfatterne er nært tilknyttet til Garnisonen i Sør-Varanger. Hjerde var stasjonssjef ved Elvenes grensestasjon fra 1967 til 1969, og Huitfeldt var avdelingssjef i perioden 1960 til sommeren 1963.⁴⁸

Studien deres har gjengitt stridsjournalen fra GSV og har en systematisk gjennomgang av hendelsene disse junidagene i 1968. Studiens hovedfokus er GSV og avdelingens handlemåte, som de konkluderer med var helt ypperlig. I tillegg la de vekt på at situasjonen avdekket mangler i kommunikasjonsstrukturen innad i Forsvaret.⁴⁹ Det er likevel verdt å merke seg at studien er skrevet av to yrkesmilitære, og man kan dermed sette spørsmålstegn ved objektiviteten og bredden i studien.

En videre studie ble publisert av Øyvind Stranna Larsen i 2018.⁵⁰ Boken hans, *Som en fiende mot Norge*, er bygd opp på et omfattende kildemateriale og rundt 100 intervjuer med mennesker som var berørt av hendelsen. I motsetning til Huitfeldt og Hjerde er styrkedemonstrasjonen satt inn i en større sammenheng, med norsk-sovjetiske relasjoner, hvor forfatteren blant annet trekker frem referat fra statsbesøk til Moskva på 1960-tallet. Boken fremstiller NATO-øvelsen Polar Express som den utløsende årsaken for styrkedemonstrasjonen, men trekker også linjer til sovjetisk kritikk og skepsis til Vest-Tyskland, samt den vesttyske deltakelsen i Polar Express som bakenforliggende årsak. Stranna Larsens perspektiv er vesentlig mer politisk enn hos Huitfeldt og Hjerde, men den legger ikke mye vekt på det sikkerhetspolitiske klima i perioden.

Det fjerde bindet i *Norsk forsvarshistorie, Alliert i krig og fred* skrevet av Kjetil Skogrand, ser på den norske sikkerhetspolitikken fra 1940 og frem til 1970.⁵¹ Skogrand har sett på utviklingen fra en alliansefri nøytralitetspolitikk frem til okkupasjonen i 1940, og hvordan denne tanken ble forlatt i den tidlige etterkrigstiden. Videre legger han frem den norske

⁴⁸ Enebakk, Harald. (2021). *Garnisonen i Sør-Varanger 100 år*. (1. utg.). 07 Media AS. s. 270 og s. 262

⁴⁹ Huitfeldt & Hjerde. (2003)

⁵⁰ Stranna Larsen. (2018)

⁵¹ Skogrand. (2004).

trusselvurderingen i perioden, og hvordan den gikk fra å ha et utgangspunkt i en storkrig på kontinentet, til et skifte hvor lokale angrep mot Nord-Norge ble vurdert som det mest sannsynlige for en ny krig. Skogrand setter styrkedemonstrasjonen i en sammenheng som bakgrunn for styrkingen av Finnmark på slutten av 1960-tallet.⁵²

Utover dette er det flere samleverk som nevner styrkedemonstrasjonen. Slik som GSVs jubileumsbok fra 2021, skrevet av Harald Enebakk, og *Hæren etter annen verdenskrig 1945-1990*.⁵³ Disse verkene tilfører ikke temaet om styrkedemonstrasjonen noe vesentlig mer enn de verkene nevnt ovenfor.

Forskningen som ble gjort på NATO-debatten de første 20 årene etter 1968, bar i stor grad preg av at Forsvarets dokumenter var gradert og at pressens omtale av hendelsen var tonet ned i takt med offentlighetens tilgang til slikt materiale. I 1974 ga blant annet Øyvind Aasgård ut en studie med navn "*Ja eller nei til NATO - en analyse av stortings- og pressedebatten våren 1968*".⁵⁴ Studien tar både for seg spørsmålene om hvorvidt Norge fortsatt behøvde en transatlantisk forsvarsallianse, samt hva Sovjetunionens militære kapasitet ble vurdert å være. Aasgård viser til en artikkel i Morgenbladet der forsvarskomiteen konstaterer at "de tekniske muligheter for begrensede aksjoner mot Norge er blitt vesentlig økt i det siste fem år".⁵⁵ Samtidig konkluderer studien med at et fortsatt medlemskap ble sett på av tilhengerne til alliansen som en avskrekking mot Sovjet, mens motstanderne benyttet samme argumentasjonsrekke til å løfte sitt syn om at det tvert imot økte faren for en Sovjetisk provokasjon eller angrep.⁵⁶ Studien sier imidlertid ingenting om styrkedemonstrasjonen, eller andre relevante hendelser som direkte kunne svekke Norges sikkerhet. I motsetning trekker Aasgård heller paralleller til hendelsene i 1940, og Norges rolle i utenrikspolitiske avtaler som Statutes of Forces.

⁵² Skogrand. (2004). s. 43

⁵³ Enebakk, (2021) & Breidlid, Olav (red.) 1990: *Hæren etter annen verdenskrig 1945–1990*. Hærstaben. Fabritius Forlag.

⁵⁴ Aasgård, Øyvind. (1974). *Ja eller nei til NATO - en analyse av stortings- og pressedebatten våren 1968*. Universitetsbiblioteket i Tromsø

⁵⁵ Aasgård. (1974). s. 34

⁵⁶ Aasgård. (1974). s. 194

4.0 Metode og kildematerialet

I metodefaget skilles det mellom to hovedmetoder for datainnsamling og analyse: kvalitativ kvantitativ metode. Mens førstnevnte fokuserer på ord og tekst, gjerne gjennom observasjoner, intervjuer eller litteraturstudier, tar kvantitativ metode for seg undersøkelser av tall og mengde.⁵⁷ Mer spesifikt vil en kvalitativ forskningsstudie etterstrebe dybdekunnskap om fenomenet eller konteksten som undersøkes.

Siden denne oppgaven har som formål å undersøke en hendelse, og påfølgende debatt, som fant sted for 55 år siden, er det mest naturlige å anvende en kvalitativ forskningsmetode.

For å kunne svare på hvilken rolle styrkedemonstrasjonen spilte i NATO-debatten er det nødvendig å kartlegge hvilket kunnskapsgrunnlag debattantene, i dette tilfellet stortingsrepresentantene, hadde om hendelsen. På grunn av at det er begrenset offentlig informasjon om hvor stor innsikt de hadde om styrkedemonstrasjonen, har denne oppgaven benyttet avisartikler fra 1960-tallet til å kartlegge hvor mye informasjon som ble gitt til allmennheten. Med tanke på at Norge er en av verdens største avislesende nasjoner, kan det argumenteres at stortingsrepresentantene ikke visste mindre enn det som forekom i avisspaltene.

Til å begynne med så denne undersøkelsen kun på aviser utgitt i Finnmark, men etter hvert utvidet også datainnsamlingen seg til å omfatte andre regionale og sentrale aviser. I tillegg til å kartlegge hvor mye informasjon representantene hadde tilgang til, er avisartiklene en tydelig indikator på hva som var viktige hendelser og saker i samtiden. Dessuten har avisene bidratt til fremdrift i arbeidet med oppgaven. Dette skyldes deres funksjon som et tidsskrift og en løpende nyhetsformidler - at man enkelt kan følge utviklingen av en sak eller hendelse fra den oppstår til den blir behandlet og senere konkludert. Dette har blant annet ført til at det har vært enklere å avgrense søkerresultater i Stortingets digitale arkiv, og dermed fått tilgang til mer relevant informasjon.

Utvalget av aviser som er benyttet i denne oppgaven ble underveis i datainnsamlingen kuttet ned til å inneholde de største partiavisene i hovedstaden. Dette for å se om det var noen forskjell i fremstillingen av styrkedemonstrasjonen basert på avisens politiske tilhørighet. I alt er det benyttet fem forskjellige aviser, som til sammen ga 13 forskjellige nummer i oppgaven.

⁵⁷ Berg, B. L. & Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (8th ed.). New Jersey: Pearson Education. s. 154

For å avdekke avisenes politiske tilhørighet, og dermed dets politiske bias, ble *Norsk Pressehistorie 1660-2010 bnd. 4. Norske aviser fra A til Å* benyttet.⁵⁸ Det politiske biaset kan komme til uttrykk gjennom hvordan avisene legger frem saker, både i som hva som presenteres som positivt og negativt, men også i form av spekulasjoner. For eksempel ble det spekulert i *Finnmarken* sin utgave fra 10. juni 1968 om de sovjetiske styrkene i Boris Gleb hadde krysset grensen til Norge via demningen, mens *Finnmark Dagblad*, utgitt samme dag, avviste at dette kunne ha skjedd.⁵⁹

I tillegg til aviser har denne oppgaven tatt for seg politiske kilder. På det laveste partipolitiske nivå er stortingspartienes valgprogram fra stortingsvalget i 1965 benyttet. Dette skyldes at man på denne måten vil få en klar oversikt over de forskjellige partienes ståsted i forhold til NATO-medlemskap før debatten i 1968. Selv om partiet har en bestemt holdning, betyr ikke det at det er representativt for hver enkelt politiker, men det kan fortelle noe om den generelle holdningen til partiene. Denne bakgrunnskunnskapen var vesentlig når jeg skulle analysere debatten. Ved å vite hvilke partier talerne tilhørte fikk man en større forståelse av deres eksplisitte, men også implisitte meningsinnhold.

Selv om partitilhørighet ikke oppgis i tilknytting av den enkelte representant, har Stortingets hjemmeside en oversikt, og bibliografi over alle tidligere representanter. Dette har gjort det enkelt å avdekke den enkelte representants partitilhørighet, og på denne måten kunne knytte dem til sine partis valgprogram.

En ambisjon ved datainnsamlingen var også å benytte et intervju med et såkalt tidsvitne - en person som ville gi innsikt i hvordan kulturer, miljøer, kretser og hverdagsliv var, og som ikke nødvendigvis kommer like eksplisitt frem i de skriftlige kildene som benyttes i denne studien. Innledningsvis i arbeidet med oppgaven ble en av soldatene som var til stede i Finnmark i 1968 intervjuet. På grunn av at forskningsspørsmålet i oppgaven utvikles seg underveis, var ikke lenger intervjuet relevant for oppgaven og er dermed ikke tatt med som en del av datagrunnlaget. Vedkommende som ble intervjuet er informert om avgjørelsen og har heller bistått med bakgrunnskunnskap om forholdet mellom det som skjedde på bakken i GSV og det som foregikk politisk i hovedstaden. Til tross for at intervjuet ikke er en del av dataen, har oppgaven etterstrebet å følge de samme etiske retningslinjene som ville blitt gjort ved

⁵⁸ Dahl, Hans Fredrik (red.). 2010. *Norsk Pressehistorie 1-4 (1660-2010) bnd. 4. Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget

⁵⁹ *Finnmarken* (1968, 10. Juni): 1. & *Finnmark Dagblad* (1968, 10. juni): 2

innsamling og behandling av personinformasjon. Dette innebærer blant annet at man må utvise historisk empati for å forstå vurderinger og reaksjoner som blir skildret i datamaterialet. Enkelt fortalt vil det si å sette seg inn i konteksten. For denne oppgaven vil det blant annet si at man ikke skal la seg bli styrt av det som har kommet fram av informasjon så mange år etter hendelsen. Kilder fra slutten av 60-tallet og årene etter styrkedemonstrasjonen hadde ikke samme overblikket over situasjonen som kilder datert 55 år senere har. Et eksempel på dette er for eksempel at man ikke visste om Sovjet kom til å krysse grensen i 1968, eller noen av de påfølgende årene, men at man nå i 2023 vet at det ikke skjedde.

Andre etiske retningslinjer som har vært sentrale i oppgaven er å vurdere de ulike kildenes objektivitet og rolle i det som undersøkes. Et eksempel på dette er at en norsk og en sovjetisk soldat som begge var til stede, og bevitnet den samme hendelsen i 1968, kan ha forskjellige oppfattelser av hva de opplevde. Et annet eksempel er at to mediehus, med forskjellig tilhørighet, trolig vil fremstille en hendelse på ulike måter og basert på hva som vil gagne deres politiske mål på best måte.

5.0 Pressedekningen

Denne oppgaven har som formål å undersøke hvilken rolle styrkedemonstrasjonen spilte i NATO-debatten. For å kunne svare på det spørsmålet er man avhengig av å danne et bilde av stortingspolitikernes kunnskapsgrunnlag og tilgang til informasjon om hendelsen, som igjen skapte grunnlaget for deres posisjon under selve debatten.

Militære opplysninger er ofte gradert, noe som vil si at informasjon fra innad i Forsvaret kan være unntatt offentlighet og bare vil være tilgjengelig for de som er sikkerhetsklarert på et visst nivå. Den 7. juni ble det avholdt en briefing om styrkedemonstrasjonen på forsvarsministerens kontor. Likevel var denne orienteringen for forsvarsministeren, og Forsvarsdepartementets øverste ledelse.⁶⁰ Mandag 10. juni avholdt forsvarsminister Grieg Tidemann selv en orientering i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen (UUKK). Til stede var 23 stortingsrepresentanter og tre ministre, et mindretall av Stortingets vel 150 representanter.⁶¹ Med tanke på at forsvarssjefen og oberst Berg ble gitt adgang til møtet, mens andre stortingsrepresentanter uteble, kan det argumenteres at dette møtet var av gradert karakter, og derfor ikke åpent for hvem som helst. Altså må informasjon om styrkedemonstrasjonen ha kommet til majoriteten av stortingspolitikere gjennom andre kanaler. En av disse kan tenkes å være gjennom pressens dekning.

Forsvarsministeren, Otto Grieg Tidemann, ønsket så lite publisitet rundt styrkedemonstrasjonen som mulig. Som han selv utalte i UUKK skyldes dette at man ville unngå ryktespredning. Dette manifesterte seg i at det blant annet ble stoppet en NTB-melding fra Vadsø, da den «ville ha virket uhyre urovekkende hvis den var kommet ut».⁶² Ministeren uttalte også på møtet i den utvidete utenriks- og konstitusjonskomiteens møte den 10 juni at: «Sjefen for garnisonen i Sør-Varanger har fått en lang rekke forespørsler fra aviser og andre om hva som foregår. Han har etter instruks [...] lagt dette ut i minst mulig oppsiktsvekkende form».⁶³

⁶⁰ Stranna Larsen. (2018). s. 212-213

⁶¹ Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. (1968, 10. juni). *Redegjørelse av forsvarsminister Grieg Tidemann om situasjonen ved grensen mot Sovjet*. s. 1

⁶² UUKK. (1968, 10. juni). s. 4

⁶³ UUKK. (1968, 10. juni). s. 8

5.1 Partipressen i hovedstaden

Hovedstadens største avis, og Høyres viktigste talerør, Aftenposten, dekket saken mer sparsommelig.⁶⁴ Det som står i morgenutgaven fra lørdag 8. juni er, kort sammenfattet, at forsvarsministeren hadde bekreftet overfor NTB at det var en sovjetisk øvelse på andre siden av grensen. Ifølge avisen sa Grieg Tidemann også at det ikke var «foretatt noen ekstraordinære tiltak fra norsk side».⁶⁵ Videre pekte avisene på at folk i Øst-Finnmark var lei av sovjeternes kritikk mot NATO-øvelsene i Troms, mens sovjeterne selv hadde øvelser tett på grensen.⁶⁶ Kveldsutgaven denne lørdagen opplyste via NTB at meldingene om styrkedemonstrasjonen ikke hadde vekket uro ved det amerikanske forsvarsdepartementet. Amerikanerne mente at det ikke var grunn til uro.⁶⁷ For morgenutgaven mandag 10. juni hadde avisen en uttalelse fra garnisonssjef Stub-Aune hvor han sa at situasjonen var uendret, og omtrent den samme som den var før helgen.⁶⁸ Den 11. juni konstaterte avisen at styrkene fremdeles var der, i tillegg identifiserte Aftenposten de sovjetiske styrkene som «den 45. motoriserte divisjon».⁶⁹ I aftennummeret samme dag kunngjorde Aftenposten at styrkene var trukket ut.⁷⁰

Senterpartiets hovedorgan, Nationen, hadde en veldig lik sak i sin utgave fra 8. juni.⁷¹ I sin utgave for mandag den 10. juni skrev avisen at det ikke hadde skjedd noe nytt i løpet av helgen. Avisen skrev at noe av det sovjetiske artilleriet og stridsvognene kun var en kilometer fra grensen. Det kommer også frem av den lille spalten at styrkedemonstrasjonen var den største som noen gang hadde vært i området, men at den ikke var av et virkelig stort format.⁷² Den 12. juni konstatere avisen at troppene var trukket ut.⁷³

Arbeiderbladet (Dagsavisen), var nært knyttet til Arbeiderpartiet (Ap). Redaktøren ble fra 1894 til 1975 valgt på Aps landsmøte, og redaktøren var en del av partiledelsen.⁷⁴ I likhet med Aftenposten og Nationen, var også denne avisen en del av hovedstadspressen. Til forskjell omtalte Arbeiderbladet styrkedemonstrasjonen i kun en utgave. Lørdag 8. juni skrev avisen at det var en sovjetisk manøver og viste til Grieg Tidemanns uttalelse til NTB. Videre skrev

⁶⁴ Dahl. (2010). s. 25

⁶⁵ Aftenposten. Morgennummer. (1968, 8. juni). Sovjet-styrker har øvelser ved norskegrensen. s. 1

⁶⁶ Aftenposten. Morgennummer. (1968, 8. juni). Sovjet-styrker har øvelser ved norskegrensen. s. 1 og 14

⁶⁷ Aftenposten, Aftennummer. (1968, 8. juni). Sovjet-styrkene ved Norges grensevekker ingen uro i USA. s. 6

⁶⁸ Aftenposten. Morgennummer. (1968, 10. juni). Militær-styrkene på sovjetisk side holder seg i ro. s. 1 & s. 18

⁶⁹ Aftenposten, Morgennummer. (1968, 11. juni 1968). Sovjet-styrkene fremdeles nær norskegrensen. s. 17

⁷⁰ Aftenposten, Aftennummer. (1968, 11. juni 1968). Sovjet-styrkene trukket vekk fra grensen inatt. s. 1.

⁷¹ Dahl. (2010). s. 233. & Nationen. (1968, 8. juni). Russisk militærøvelse ved Pasvik. s. 1

⁷² Nationen. (1968, 10. juni). Stille ved Boris Gleb i helgen. s. 9

⁷³ Nationen. (1968, 12. juni). De sovjetiske. s. 12

⁷⁴ Dahl. (2010). s. 78

avisen også at befolkningen i Øst-Finnmark var irritert over den sovjetiske kritikken mot NATO-øvelsene i Troms, mens de selv hadde øvelser tett inntil grensen.⁷⁵

Dagbladet var frem til 1970-tallet et organ for Venstre.⁷⁶ På baksiden av sin lørdagsutgave 8. juni skrev avisen at det var samlet styrker i nærheten av grensen. Også Dagbladet viste til forsvarsministerens uttalelse til NTB om at dette var å betrakte som en øvelse. Avslutningsvis viste de til kritikken rettet mot Polar Express i sovjetisk presse.⁷⁷ Mandagsutgaven 10. juni hadde en oppfølgersak, her nevnte avisen besøket av den sovjetiske grensekommissæren, samt at sovjetstyrkene holdt seg innenfor på sin side av grensen. Avslutningsvis skrev avisen at folket i Øst-Finnmark tok situasjonen med ro, og at de trodde styrkedemonstrasjonen hadde politiske formål.⁷⁸ Den 12. juni kunne avisen meddele at styrkedemonstrasjonen var over, og at de sovjetiske styrkene var trukket tilbake.⁷⁹

5.2 Den lokale pressen

Med tanke på at disse avisene var en hovedstadsaviser, kan det derfor være et annet narrativ enn det som ble presentert i den lokale pressen. I Kirkenes sin lokalavis, Sør-Varanger Avis (SVA), er det i avisen for 11. juni en kort oppsummering av hva som hadde hendt. I likhet med Nationen skrev avisen at den sovjetiske øvelsen ikke var særlig stor. Slik som de store partiavisene i hovedstaden var også det som ble skrevet i SVA beroligende lesing. Blant annet stod det i avisen at: «Man har ikke kunnet registrere noen aktivitet utover det normale ved Garnisonen i Sør-Varanger. I allfall lørdag og søndag er soldater blitt sett på permisjon i Kirkenes».⁸⁰

Ifølge Stranna Larsen ble permisjoner inndratt lørdag 8. juni, noe som blant annet medførte at soldater som ikke var i Finnmark måtte returnere nordover igjen.⁸¹ Det er mulig at garnisonsledelsen hovedsakelig ville at mannskapene skulle være i nærområdet, og at soldatene kunne reise de drøyt 15 kilometerne fra Høybuktmoen til Kirkenes. Likevel var det ifølge stridsjournalen fra GSV først klokken 08:00 denne lørdagen at alle mannskapene i garnisonen gikk tilbake til vanlig tjeneste.⁸² Med tanke på at de sovjetiske styrkene fremdeles

⁷⁵ Arbeiderbladet. (1968, 08. juni). Sovjet-manøver kloss opp til Norske-grensen. s. 30.

⁷⁶ Dahl. (2010). s. 73

⁷⁷ Dagbladet. (1968, 8. juni). Store sovjetstyrker samles ved Boris Gleb. s. 28

⁷⁸ Dagbladet. (1968, 10. juni). «Øvelser med politisk mål». s. 6

⁷⁹ Dagbladet. (1968, 12. juni). Russerne trekker seg tilbake fra Boris Gleb. s. 11.

⁸⁰ Sør-Varanger Avis. (1968, 11. juni). Sovjetisk makt-demonstrasjon ved den norske grense. s. 4

⁸¹ Stranna Larsen. (2018). s. 227

⁸² Huitfeldt og Hjerde. (2003). s. 14

stod oppstilt på grensen, og at grensestasjonene opprettholdt sine beredskapstiltak, kan det virke lite sannsynlig at mannskapene ved garnisonen hadde anledning til å forlate leiren for å reise inn til Kirkenes på helgeperm.

Ifølge Arild Hjerde, som i 1968 var stasjonssjef ved Elvenes grensestasjon, fikk ingen i grensekompaniet permisjon, mens soldater som tjenestegjorde inne i garnisonen fikk en form for helgeperm. Likevel hadde denne helgepermen en annen funksjon enn rekreasjon for soldatene. Hensikten var at soldatene som dro inn til Kirkenes skulle bli sett av lokalbefolkningen, og på denne måten berolige lokalbefolkningen.⁸³ Dette kan sees i sammenheng med myndighetenes intensjon om å unngå ryktespredning, og utad, avslappede holdning til situasjonen.

5.3 Narrativene

Kontrasten mellom pressens narrativ og det som kan leses ut av GSVs stridsjournal er stor. De største partiavisene i hovedstaden fortalte om økt aktivitet på østsiden av grensen. Slik som Nationen og SVA skrev at styrkedemonstrasjonen ikke var av virkelig stort format. I denne sammenhengen vil perspektiv være viktig. GSV bestod av om lag 500 vernepliktige og rundt 80 befalingsmenn.⁸⁴ Den 45. motoriserte infanteridivisjon bestod av rundt 15.000 mann. Altså var styrkeforholdet 30 til 1 i sovjeternes favør. Under øvelsen Polar Express deltok drøyt 3.800 mann.⁸⁵ Sovjetstyrkene var også her nesten fire ganger flere. Sammenliknet med egne styrker ved GSV, og allierte styrker i Indre Troms var sovjeterne tallmessig overlegne. På denne måten kan det være misvisende å fremme at styrkedemonstrasjonen ikke var av særlig stort format.

Avisene siterte også forsvarsministerens uttalelse om at det ikke hadde blitt fattet ekstraordinære tiltak. Likevel var GSV i krigsberedskap. Uttalelsen kan være i tråd med det Grieg Tidemann redegjorde for 10. juni, at man ikke ønsket ryktespredning. Dette kan også sees i sammenheng med de spesielle permisjonene som ble gitt ved GSV. Begge handlingene kan ha vært beroligende tiltak for befolkningen. Hadde forsvarsministeren fortalt at GSV var i krigsberedskap, og lokalbefolkningen i Kirkenes ikke hadde sett soldater på perm, kunne dette ført til uro, i verste fall panikk.

⁸³ Personlig korrespondanse med Arild Hjerde. (2023, 29. april)

⁸⁴ Lorentzen. (2011). s. 43

⁸⁵ Stranna Larsen. (2018). s. 155

Med tanke på at pressens narrativ var så forskjellig fra det som foregikk internt ved GSV, kan dette ha ført til at politikerne ikke tok mer notis av avissakene enn andre protester fra Sovjetunionen. På denne måten kan pressens fremstilling av styrkedemonstrasjonen ha ført til at det ble lite snakket om i debatten. Den beskjedne dekningen av styrkedemonstrasjonen ble trukket frem i NATO-debatten 13. juni. Sosialistisk Folkepartis (SF) parlamentariske leder, Finn Gustavsen utalte: «Midt i all avspenningspraten som vi har hatt her i Stortinget og andre steder, kan vi altså konstatere at Sovjet lager betydelige militære motdemonstrasjoner på sin side av grensen. Her er det for øvrig pussig å se at norsk presse gjør forunderlig lite ut av disse sovjetiske militærmanøvrer, som jo demonstrativt er et svar på NATO-manøvrene i Nord-Norge. Er det noen som har gitt pressen et vink om at det ikke er noen vits i å skrive noe særlig om dette?»⁸⁶

Slik som analysen viser, hadde norske myndigheter interesse av å dempe narrativet om styrkedemonstrasjonen i pressen. Dette kom til uttrykk gjennom at styrkedemonstrasjonen ikke ble betegnet som så stor, selv om det var nesten fire ganger flere soldater som deltok i styrkedemonstrasjonen enn i Polar Express. Videre ble det fremsatt at lokalbefolkningen i grenseområdet tok situasjonen med ro, noe som også kan bidra til at lesere i Sør-Norge ikke tok større notis av styrkedemonstrasjonen. På denne måten kan de øvrige politikerne på Stortinget bare hatt kjennskap til pressens dempede og beroligende narrativ, som i tillegg ikke nevnte GSVs reaksjon på styrkedemonstrasjonen.

Når styrkedemonstrasjonen ikke ble fremstilt som en så alvorlig sak at politikerne muligens overså den, kan dette ha minimert sannsynligheten for at det ble tatt opp under debatten.

⁸⁶ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

6.0 Debatten

Dagen etter at beredskapstiltakene ved GSV var opphevet, den 13. juni, begynte en debatt i Stortinget vedrørende Norges fortsatte medlemskap i NATO. I 1969 ville det bli åpnet for at et medlemsland i NATO når som helst kunne trekke seg fra alliansen med ett års varsel, som nevnt i artikkel 13. I innstillingen fra den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité om Norges deltakelse i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO), står det at grunnen for at spørsmålet om videre medlemskap ble reist allerede i 1968 var fordi det hadde en tett sammenheng med forsvarrets femårsplan fra 1969, som var basert på medlemskap i NATO.⁸⁷ Denne innstillingen var basert på behandling av stortingsmelding 38 for 1967-1968. Både komiteen og regjeringen anbefalte ingen endring i Norges medlemskap.⁸⁸

Altså var den innledende rammen for debatten ikke et åpent spørsmål om hvorvidt Norge skulle melde seg ut eller ikke, heller tvert imot handlet debatten om at Norge skulle videreføre sitt medlemskap. Det var Arbeiderpartiets representant Sverre Løberg som reiste forslaget om at medlemskapet måtte opphøre så snart som artikkel 13 gjorde det mulig.⁸⁹ Løberg var selv en av de 13 som stemte mot det opprinnelige medlemskapet i 1949, og begrunnet det den gang med at han var motstander av mulig blokkpolitikk. Den gang, men også i 1968, var han forkjemper for en norsk nøytralitetspolitikk fremfor medlemskap i NATO.⁹⁰

Debatten skulle vise seg å bli en langvarig seanse. Den startet klokken 10 torsdag 13. juni. Innledningsvis varte den i fem timer før et avbrudd mellom klokken 15 og 18. Kveldsmøtet denne torsdagen varte frem til rett før klokken ett natt til den 14. juni. Debatten begynte igjen klokken 12 dagen etter. Til sammen deltok 52 forskjellige talere med innlegg, hvorav noen også hadde flere. Flere replikkordskifter, samt nedjustering av taletid viser at dette var en debatt hvor mange ønsket å ytre seg. I alt var det seks representanter som snakket om styrkedemonstrasjonen. Dette var representantene Svenn Stray, Paul Thyness og forsvarsminister Otto Grieg Tidemann, alle tre fra Høyre. Begge representantene fra Sosialistisk Folkeparti, Finn Gustavsens og Asbjørn Holm, samt Andreas Wormdahl fra Arbeiderpartiet.

⁸⁷ Innst. S. nr. 261 (1967-68). *Innstilling fra den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité om Norges deltagelse i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO)*. Den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité. s. 533

⁸⁸ Innst. S. nr. 261. (1967-1968). s. 538

⁸⁹ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4409

⁹⁰ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4408-4409

Under forsvarsministerens redegjørelse for styrkedemonstrasjonen i UUKK ble det ikke spekulert i årsakene for sovjeternes handling. Likevel pekte han på at det kunne ha en sammenheng med den kommende NATO-debatten, altså debatten om videre medlemskap.⁹¹

6.1 To ståsteder

Partiene som i 1968 satt på Stortinget var splittet i spørsmålet om fortsatt NATO-medlemskap. Regjeringspartiene Senterpartiet (Sp), Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti (KrF) støttet alle videre medlemskap.⁹² Høyre var kanskje det mest fastbestemte av partiene. Partiet hadde programfestet at: «vår sikkerhetspolitikk fortsatt må bygge på et samarbeid med våre allierte innen NATO».⁹³ Partiet hadde heller ikke programfestet eventuelle alternativer til medlemskapet. Sp hadde også en formulering om at norsk medlemskap måtte fortsette. I motsetning til regjeringsfellen, hadde Sp også programfestet at medlemskapet måtte vurderes når de 20 innledende årene skulle utløpe i 1969.⁹⁴ Venstre ville fortsette medlemskapet så fremt det enda var tjenlig for norsk sikkerhet, men partiet var også åpent for å avholde en folkeavstemning om medlemskapet hvis det var nødvendig.⁹⁵ KrF støttet videre medlemskap i NATO frem til FN kunne stille som en fullgod fredsgarantist.⁹⁶

Opposisjonspartiene Arbeiderpartiet og Sosialistisk Folkeparti var delt i spørsmålet. AP hadde i likhet med KrF programfestet fortsatt medlemskap i NATO frem til FN var i stand til å garantere fred og sikkerhet.⁹⁷ SF ble i 1961 stiftet med utgangspunkt i motstanden mot NATO.⁹⁸ Partiet, i dag kjent som Sosialistisk Venstreparti, var forkjemper for utmeldelse av NATO helt frem til 2023.⁹⁹ Partiet hadde i 1965 programfestet at norsk utmeldelse var nødvendig for å bygge ned øst- og vestblokken. På denne måten mente partiet at nøytralitet og

⁹¹ UUKK. (1968, 10. juni). s. 5

⁹² Høyre. (1965). *Høyres hovedprogram 1965*. s. 11. & Senterpartiet. (1965). *Storingsvalgprogram 1965-1969* s. 3. & Venstre. (1965). *Venstres arbeidsprogram for stortingsperioden 1965-69: Samspill mellom medmennesker – en framtid med VENSTRE*. s. 20. & Kristelig Folkeparti. (1965). *Vegen og målet. Kristelig Folkeparti sitt prinsipielle program 1965*. s. 29

⁹³ Høyre. (1965). s. 11

⁹⁴ Senterpartiet. (1965). S. 3

⁹⁵ Venstre. (1965). S. 20

⁹⁶ Kristelig Folkeparti. (1965). s. 29.

⁹⁷ Arbeiderpartiet. (1965). *Arbeids program 1966 1969*.

⁹⁸ Græger, Nina. (2019). Veivalg og spenninger i norsk sikkerhetspolitikk: Norges forhold til NATO og EU. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1). s. 86

⁹⁹ Knežević, Milana. (2023, 19. mars). Nå går ikke SV lenger inn for å ta Norge ut av Nato. *NRK*

alliansefrihet var nødvendig for en fredeligere verden.¹⁰⁰ Likevel, med sine to representanter var SF og nei-siden i et kraftig mindretall i Stortinget.¹⁰¹

Selv om det bare var to representanter på Stortinget som soknet til et parti med programfestet utmeldelse av NATO, var det også motstand i befolkningen, slik som kampanjen «Norge ut av NATO». Ifølge en NTB-melding gjengitt i Rana Blad ble kampanjen stiftet allerede 28. januar 1968.¹⁰² Kort forklart ønsket motstandsbevegelsen at Norge skulle melde seg ut av NATO, slik at man fritt og selvstendig kunne arbeide for fred, nedrustning og en internasjonal rettsorden. Dette ble begrunnet med at landet på denne måten ville kunne fritt og selvstendig arbeide for fred, nedrustning og en internasjonal rettsorden. Dette var en tverrpolitisk kampanje, som også var åpen for andre samfunnsmedlemmer.¹⁰³

Denne kampanjen ble drøftet av flere representanter under NATO-debatten, men det som hos mange gjorde at kampanjen mistet sin seriøsitet var at «Norge ut av NATO» ikke stilte med et forslag til andre løsninger. Slik som Aps Arvid Johanson oppsummerte sitt syn på situasjonen: «Kampanjen ville ha tjent kolossalt på det om man på forhånd hadde kunnet samle seg om et ja til noe annet, og ikke bare et nei til alt.»¹⁰⁴ Dette var et syn som også ble delt av Kåre Stokkeland, også fra Ap, som noe krassere sa: «Bevegelser som «Kampanjen Norge ut av NATO» og andre kan ikke få akseptert at det ikke er deres oppgave og plikt å ha alternativer».¹⁰⁵

Representantenes krav til alternativer for NATO kan sees i sammenheng med den norske sikkerhetspolitikken, og bakgrunnen for den opprinnelige innmeldelsen i det transatlantiske samarbeidet. Det vil si den erkjennelsen at Norge alene ikke var i stand til å forsvare seg selv, og at hjelp utenfra var nødvendig for at landet skulle kunne motstå et angrep. Dette i tråd med erfaringene fra etter 9. april 1940.

Blant alternativene som ble drøftet var i NATO-debatten, i likhet med diskusjonene i 1949, et nordisk eller skandinavisk forsvarsfelleskap. Dette ble ikke sett på som en reell mulighet da svenske myndigheter ikke ønsket endring i situasjonen. Videre var en forutsetning for dette at Danmark også meldte seg ut av NATO. Det ble også diskutert et felleseuropeisk forsvarsfelleskap. Med tanke på at det ville fordre en oppløsning av NATO, ble også dette

¹⁰⁰ Orientering. (1965, 10. juli). Alternativ for fred. s. 5

¹⁰¹ Statistisk Sentralbyrå, *Stortingsvalg. Valgte representanter etter parti/valgliste*. (u.å.)

¹⁰² Rana Blad. (1968, 29. januar). Kampanjen «Norge ut av NATO» i gang. S. 1 & 8

¹⁰³ Rana Blad. (1968, 29. januar). S. 1 & 8

¹⁰⁴ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. S. 4450

¹⁰⁵ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. s. 4413

skrinlagt. Likevel ble den felleseuropeiske tanken fremmet som en fremtidig løsning. Til sist ble også SF og «Norge ut av NATO» sin politikk diskutert. Dette var en tanke om alliansefri nøytralitetspolitikk. Dette ble også debattert mye mot.

Altså var det to offisielle holdninger til norsk NATO-medlemskap som i 1968 var representert på Stortinget. Selv om antallet representanter som var mot NATO-medlemskapet var et mindretall, var også dette standpunktet representert, og kunne ha hatt påvirkningskraft i forhandlingene. Likevel var det et underliggende krav om at en eventuell utmeldelse måtte skje på bakgrunn av et bedre alternativ. Dette vises både i sitatene fra Arvid Johanson og Kåre Stokkeland, men også i valgprogrammene til Ap og KrF.

6.2 Styrkedemonstrasjonen

Som debattens tredje taler var Høyres parlamentariske leder Sverre Stray den første debattanten som nevnte styrkedemonstrasjonen.¹⁰⁶ I denne sammenhengen brukte han hendelsen ved grensen som et argument mot den alliansefrie nøytralitetspolitikken som blant annet «Norge ut av NATO» ønsket. Han reiste spørsmålet: «Tror man f. eks. at vi med samme ro som tilfellet er nå, ville betrakte en omfattende russisk militærmanøver 100 meter fra vår grense dersom vi ikke hadde ryggdekning i NATO?».¹⁰⁷ Dette spørsmålet besvarte han selv, og hevdet at det ville være en utillatelig naivitet å tro at styrkedemonstrasjonen ikke hadde skjedd dersom Norge stod utenfor NATO.¹⁰⁸ Strays uttalelse om naivitet kan her vise til den rådende trusselvurderingen som forelå gjennom 1960-tallet. Nemlig et lokalt angrep på Norge fra Sovjetunionen.

Denne trusselvurderingen ble også tatt opp av en annen representant, Finn Gustavsen. På vegne av SF uttalte han at denne trusselvurderingen er «[...] et antikvert syn».¹⁰⁹

Representanten sa senere i sitt åpningsinnlegg at Norge hadde latt seg bli mer og mer integrert i NATO, og at det ble avholdt stadig flere og større «militære manøvrer» i Nord-Norge.¹¹⁰ På dette punktet trakk Gustavsen inn Polar Express, og la vekt på at slike øvelser ble møtt av protester fra Sovjetunionen. I en forlengelse av dette spurte representanten om det, i et avspenningsperspektiv, var nødvendig med øvelser i Nord-Norge. Han sa: «[...] er disse

¹⁰⁶ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4360

¹⁰⁷ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4360

¹⁰⁸ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4360

¹⁰⁹ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4382

¹¹⁰ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

manøvrene livsnødvendige i en situasjon hvor man både konstaterer og ønsker avspenning?». ¹¹¹ Som en delvis konklusjon til dette spørsmålet konstaterte Gustavsen at styrkedemonstrasjonen likevel ville ha hendt på tross av andre representanters meninger om at NATO hadde ført til en avspenning i Europa. ¹¹²

Finn Gustavsen brukte altså styrkedemonstrasjonen som et argument for hvordan NATO-medlemskapet ikke hadde ført til den avspenningen i Europa som ble hevdet av andre representanter. Dette reflekterer hans partis standpunkt om norsk NATO-medlemskap. Sosialistisk Folkeparti mente at stormaktenes deltakelse i militærblokker bidro til økt spenning i verden, og at middelet for avspenning ville være utmeldelse av NATO ¹¹³.

I replikkordskiftet som fulgte etter Gustavsens innlegg, ble styrkedemonstrasjonen brukt av Høyres Paul Thyness som et argument mot SFs nøytralitetspolitikk. «Nå irriterer Sovjet seg så sterkt over en liten manøver norske og allierte styrker har hundrevis av kilometer fra Sovjets grenser, at de kjører tanks og kanoner opp langs grensen og sikter på norske vaktårn, ifølge meldinger i avisene. Jeg synes at den slags sabelraslende diplomati varsler meget dårlig for en avspenning som skal bygge på at Norge skal stå avrustet, nakent og alene i verden». ¹¹⁴

Thyness mente at den nedrustningen og nøytraliteten SF siktet mot ville være negativt for norsk sikkerhet. I denne uttalelsen ligger det også et argument om at trusselvurderingen er reell, og han sammenlikner SFs politikk med å stå naken og alene i verden. Denne meningsutvekslingen reflekterer Høyres valgprogram fra 1965. Partiet gikk til valg og mente at norsk sikkerhet var avhengig av samarbeid med andre nasjoner, samt at norsk sikkerhetspolitikk fortsatt måtte bygge på medlemskap i NATO. ¹¹⁵

6.3 Øvelse, manøver eller oppmarsj?

Forsvarsministeren Otto Grieg Tidemann la frem Norges forsvarspolitiske stilling i sitt åpningsinnlegg under kveldsøkten på debattens første dag. I sitt innlegg la han frem landets geografisk strategiske beliggenhet mellom USA og Sovjetunionen. Ministeren mente at man kunne anta at Sovjetunionen særlig så på områdene i Nordkalotten, det vil si de områdene nord for polarsirkelen, i denne sammenhengen også Kolahalvøya, som viktige for Sovjets

¹¹¹ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

¹¹² S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

¹¹³ Orientering. (1965, 10. juli). s. 5

¹¹⁴ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4386

¹¹⁵ Høyre. (1965). s. 11

sikkerhet. Videre sa Grieg Tidemann at man måtte ha forståelse for at Sovjetunionen ville gi disse områdene en defensiv sikring. Med hensyn til dette viste ministeren deretter til norsk avskrekkingspolitikk, altså at norske myndigheter blant annet ikke avholdt allierte øvelser i Finnmark.

Med dette bakteppet la ministeren frem hendelsen ved grensen. Først la han frem hvordan sovjeterne omtalte Polar Express som en øvelse i «umiddelbar nærhet av grensen».¹¹⁶ I denne forbindelse sammenliknet han hvor nære styrkedemonstrasjonen var grensen kontra hvor nær NATO-øvelsen var. Denne sammenligningen mellom avstandene fra de forskjellige øvelsene til grenselinjen brukte han til å sette den trusselen NATO-øvelser utøver overfor Sovjetunionen i et perspektiv.¹¹⁷

Ministeren omtalte styrkedemonstrasjonen som: «[...] militære bevegelser, sannsynligvis manøvrer helt inn til vår grense i nord».¹¹⁸ Dette i kontrast til benevningen han brukte i UUKK tre dager tidligere: «[...] en sovjetisk demonstrasjon [...] Det kan være rimelig å anta at dette er skremselspolitikk».¹¹⁹

Den mer vage beskrivelsen Grieg Tidemann gir av styrkedemonstrasjonen i Stortinget kan være et uttrykk for at ministeren ikke ønsker at hendelsen skulle bli avfeid som et rent politisk middel. Ved at styrkedemonstrasjonen fikk denne litt ubestemmelige beskrivelsen tilegnes den ingen tydelig hensikt. Ved at det ikke er tydelig hva sovjeterne vil med alle disse soldatene, stridsvognene og artilleriet som stod langs grensen, kunne situasjonen oppfattes som mer truende enn om man hadde konstatert at det var et rent politisk spill.

Videre kan ordvalget også fortelle noe om hvordan ministeren ønsket at situasjonen skulle oppfattes. I sitt innlegg kalte han Polar Express konsekvent for en øvelse, men styrkedemonstrasjonen fikk egenskapen manøvrer. Ved at han ikke kalte det en øvelse, men heller en manøvrer, tilegnet han situasjonen en overhengende militær kontekst. Her kan man se på definisjonen av de to ordene, som begge har en egen definisjon innenfor militærvesenet. Av Det Norske Akademis Ordbok defineres øvelse som: «(serie av) forsøk, operasjon(er)

¹¹⁶ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4429

¹¹⁷ S.tid. (1967-1968). 13. Juni 1968. S. 4429

¹¹⁸ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4429

¹¹⁹UUKK. (1968, 10. juni). s. 5

utført for å øve opp til våpenferdighet eller kampberedskap».¹²⁰ Manøver defineres som: «troppeavdelings, flåteavdelings bevegelse for å nå et taktisk eller strategisk mål».¹²¹

Forskjellen mellom ordenes betydning viser at manøver har en militærstrategisk hensikt, man ønsker å forflytte tropper for å oppnå noe som vil gagne den som utfører manøveren. En øvelse vil også oppnå noe, men det handler i større grad om å bli bedre i det man skal gjøre. Hensikten med en øvelse er mer tydelig, samt at militære øvelser er ikke noe uvanlig. Manøver har ikke en tydelig hensikt, bortsett fra at den utøvende part har militærstrategiske intensjoner og mål en vil oppnå. Dette kan reise spørsmålet om hva manøveren vil oppnå. Når spørsmålet ikke kan besvares kan manøveren virke mer illevarslende. På denne måten kan manøver bli oppfattet som mer truende enn øvelse, og styrkedemonstrasjonen tilegnes en langt mer negativ kvalitet.

Benevnningen manøver fremfor øvelse benyttet også Finn Gustavsen. Forskjellen mellom han og forsvarsministeren var at Gustavsen kalte NATO-øvelsene for manøvrer.¹²² Gustavsen var personifikasjonen av NATO-motstand i Norge, og mente at NATO ble oppfattet som truende av Sovjetunionen. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom at representanten hevdet at Stalin-regimet hadde en frykt for en invasjon fra Vest-Europa i etterkant av andre verdenskrig.¹²³

Som tidligere nevnt var Sosialistisk Folkepartis standpunkt at stormaktenes deltakelse i militærblokker bidro til økt spenning i verden, og at middelet for avspenning ville være utmeldelse av NATO.¹²⁴ Partiets motstand mot militærblokker kan også her komme til syne i det representanten også benevner styrkedemonstrasjonen som en manøver.¹²⁵

Å likestille Polar Express og styrkedemonstrasjonen var ikke Gustavsen alene om. Andreas Wormdahl fra Ap kalte begge deler for «demonstrasjoner».¹²⁶ Hans poeng var at opprustning og styrking av militære krefter, i begge blokker, var en trussel for verdensfreden. I motsetning til Gustavsen ga ikke Wormdahl uttrykk for at han ønsket at Norge skulle trekke seg ut av NATO. Hans sammenlikning var heller et uttrykk for den store opprustningen i øst og vest. På

¹²⁰ Øvelse: 2.3 Militærvesen. (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27.04.2023

¹²¹ Manøver: 1 Militærvesen. (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27.04.2023

¹²² S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

¹²³ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4387

¹²⁴ Orientering. (1965, 10. juli). s. 5

¹²⁵ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4383

¹²⁶ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. S. 4390

denne måten argumentere han mot blokkpolitikken, og ikke nødvendigvis mot enten Øst- eller Vestblokken.¹²⁷

En siste benevning av styrkedemonstrasjonen ble gitt av SFs andre representant, Asbjørn Holm. Han snakket om «den såkalte sovjetiske oppmarsjen».¹²⁸ Denne benevningen er muligens enda mer truende enn manøver. Definisjonen av oppmarsj er «overgang fra marsjformasjon til bredere front (som forberedelse til strid)» eller «samling av mobiliserte avdelinger (i forkant av krigshandlinger)».¹²⁹ Holm talte om «den såkalte sovjetiske oppmarsjen», altså det var ikke hans personlige oppfattelse at det var en oppmarsj. Det kan tenkes at han her henvendte seg til sine meningsmotstandere, og forsøkte å bagatellisere at styrkedemonstrasjonen var en trussel. Det kan også tenkes at han ville påpeke at det var meningsmotstanderne som mente at styrkedemonstrasjonen var en trussel. Slik som at forsvarsministeren konsekvent kalte styrkedemonstrasjonen for en manøver og ikke øvelse.

At han forsøkte å avskrive styrkedemonstrasjonen som en trussel kan også komme til uttrykk senere i hans argument. Representanten viste til at Troms var et sikkerhetspolitisk sensitivt område, og at norske myndigheter ikke burde tillate allierte styrker å operere der.¹³⁰ På denne måten kan det virke som at Holm mente at styrkedemonstrasjonen var et resultat av at Polar Express var for nærgående for Sovjetunionen.¹³¹

6.3.1 Irritert sabelrasling

Den mest oppsiktsvekkende kategoriseringen av styrkedemonstrasjonen ble gitt av Høyres Paul Thyness. I replikkordskiftet i etterkant av Finn Gustavsens åpningsinnlegg svarte han på SF-representantens påstand om at avspenning ble sikret gjennom utmelding av NATO. Thyness sa: «nå irriterer Sovjet seg så sterkt over en liten manøver norske og allierte styrker har hundrevis av kilometer fra Sovjets grenser, at de kjører tanks og kanoner opp langs grensen og sikter på norske vaktårn [...]».¹³² Videre kalte han styrkedemonstrasjonen for «sabelraslende diplomati».¹³³

¹²⁷ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4390

¹²⁸ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. s. 4455

¹²⁹ Oppmarsj: 1 Militærvesen. (u.å). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27.04.2023

¹³⁰ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. s. 4455

¹³¹ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. s. 4455

¹³² S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4386

¹³³ S.tid. (1967-1968). 13. Juni 1968. S. 4386

I motsetning til forsvarsministerens mer tilslørte benevning og omtale av styrkedemonstrasjonen ga Thyness hendelsen en mer krass og alvorlig definisjon. Betegnelsen «sableraslende» kan sies å være en handling som er utelukkende truende. Samtidig ga han myndighetene i Sovjetunionen sinnsstemningen irritert. For at noe eller noen skal være irritert, må det nødvendigvis være noe som er irriterende. Thyness pekte her mot «den lille manøveren» Polar Express som irritasjonsmomentet. Den sovjetiske irritasjonen resulterte i at de mobiliserte stort og tungt militært materiell, som stridsvogner og artilleri, og siktet mot en norsk avdeling som ikke deltok under Polar Express. På denne måten kan uttalelsen fra Thyness være et uttrykk for at styrkedemonstrasjonen var en sovjetisk overreaksjon.

6.4 Den norske reaksjonen

Slik som analysen over viser, ble styrkedemonstrasjonen til en viss grad diskutert. Det er derfor interessant å se på hva det var som ikke ble snakket om. En av dem, det mest aktualiserte, var at GSV kun dager i forveien hadde slått skarp alarm. Fokuset lå på sovjetstyrkene, og deres hensikt. Ved at det ikke ble nevnt at egne styrker under styrkedemonstrasjonen var klare til strid, mister hendelsen en ikke ubetydelig faktor.

Denne unngåelsen kan ha en sammenheng med avskrekkingspolitikken, og restene av brobyggingspolitikken. Norge var som tidligere nevnt geografisk plassert mellom stormaktene USA og Sovjet. Ved å uttale i Stortinget at norske styrker lå klare til krig vil det bety at styrkene var klare til å krige mot noen. I dette tilfellet vil det da vært den 45. motoriserte infanteridivisjon.

I en forlengelse av dette vil den man er klar til å krige mot få status som en motpart, angriper, eller som er mer vanlig benevning i militære sammenhenger; en fiende. For å bevare gode relasjoner med Sovjetunionen, og ikke indirekte gi nabolandet merkelappen som «fiende» kan politikerne bevisst ha unngått å vise til at GSV var klar til en væpnet konflikt. Dette kunne ha påvirket forholdet Norge hadde til Sovjetunionen, og på denne måten ville det har vært i strid med restene av brobyggingspolitikken.

En annen grunn kan ha vært at man ved å unnlate å snakke om norske militære reaksjoner, ville holde fokuset i meningsutvekslingene på Sovjetunionen. På denne måten kan det virke som at norske myndigheter ikke lot seg affisere av styrkedemonstrasjonen. Dette kan komme

til uttrykk gjennom Svenn Strays åpningsinnlegg hvor han etablerte at man fra norsk side hadde håndtert situasjonen med ro, på tross av de store sovjetiske hærstyrkene.¹³⁴

Intensjonen om at myndighetene utad virket avslappet kan også spores tilbake til møtet i UUKK den 10. juni. Avslutningsvis under dette møtet uttalte forsvarsministeren: «[...] at det på alle felt gis en klar indikasjon på hva vår holdning er, at vi er fullstendig uaffiserte av det som her egentlig foregår».¹³⁵ Hadde politikerne diskutert beredskapstiltakene ved GSV kunne dette gitt et inntrykk ovenfor Sovjetunionen at slike militærpolitiske aksjoner som styrkedemonstrasjonen var virkningsfulle. På denne måten kunne sovjetiske myndigheter fått et indirekte klarsignal om at norske myndigheter lot seg påvirke.

Derimot ved å ikke vise noen form for reaksjon kunne norske myndigheter bli oppfattet som stødige og ikke lettpåvirkelige. Her kan det være et poeng å trekke frem at mangelen på norske politiske reaksjoner var overraskende for sovjeterne.¹³⁶ På denne måten kan det være mulig at representantene under debatten valgte å ikke nevne GSVs beredskapstiltak fordi de ikke ønsket å gi inntrykk av at styrkedemonstrasjonen hadde en betydning.

En tredje grunn for at politikerne ikke trakk frem at GSV var i krigsberedskap kan være at de ikke visste det. Slik som analysen av pressedekningen viser, skrev ikke mediene om at norske styrker var klare til krig. Med tanke på at briefingen på forsvarsministerens kontor 7. juni, og møte i UUKK den 10. juni kun var for en begrenset gruppe mennesker, er det mulig at de resterende representantene ikke visste om beredskapen ved GSV. I så tilfelle vil det være naturlig at de ikke nevnte det - de visste det ikke.

6.5 De andre

Hvilken rolle styrkedemonstrasjonen spilte i NATO-debatten kommer ikke kun til uttrykk ved det som direkte ble sagt om den - og ikke sagt, men også ved å se på hvilke andre tema som fikk diskusjonstid sammenlignet med styrkedemonstrasjonen. Et gjentakende tema som flere av talerne viet oppmerksomhet var at Norge gjennom sitt medlemskap i NATO var alliert med udemokratiske regimer i Sør-Europa. Dette var da Portugal, som i samtiden førte en kolonikrig i Afrika, og Hellas hvor det hadde blitt gjennomført et militærkupp som resulterte i at landet var blitt et diktatur styrt av «Juntaen». Videre ble det også rettet kritikk mot USAs

¹³⁴ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4360

¹³⁵ UUKK. (1968, 10. juni). s. 11

¹³⁶ Tannes, Rolf. 1997: *Oljealder 1965–1995, Norsk utenrikspolitikks historie bind 6*. Universitetsforlaget. s. 44

krig i Vietnam. Disse forholdene ble også trukket frem i komiteens innstilling, hvor det står at Norge tok avstand fra politikken som Portugal førte i Angola og Mosambik, og at det militære styret i Hellas var en sterk belastning på NATO.¹³⁷ På tross av de ikke-demokratiske forholdene i disse land fant komiteen likevel at, med tanke på norsk sikkerhet, medlemskapet i NATO måtte fortsette.¹³⁸

Det var satt av langt mer tid og nesten alle av stortingspolitikerne deltok i diskusjonen, sett i kontrast til det som skjedde da styrkedemonstrasjonen ble debattert. Diskusjonen bar også i langt større grad preg av at representantene hadde satt seg inn i problematikken og dets konsekvenser, slik som da Jens Haugland (Ap) trakk fram påvirkningskraften alliansen hadde på sine medlemmer. «Problemet Tyskland taler etter mitt syn sterkt for å beholde vårt alliansesystem. I NATO kan vi forhåpentlig hindre at Vest-Tyskland får atomvåpen, og det er et viktig poeng».¹³⁹ Også utenriksminister John Lyng fremmet en tanke om å kunne holde kontroll på Portugal og Hellas innen organisasjonen. «Men jeg er enig med dem som har sagt at de tror vi mer kan påvirke utviklingen i disse land [...] ved å prøve å holde dem under en viss kontroll innen organisasjonen, enn vi vil gjøre ved å isolere dem, hvilket vi for øvrig ikke vil kunne gjennomføre».¹⁴⁰ Diskusjonen var også i større grad opphetet enn den var da styrkedemonstrasjonen ble diskutert, og konklusjonene som kom inn fra ulike hold tok i langt større grad for seg utenrikspolitiske spørsmål heller enn det innenrikspolitiske.

¹³⁷ Innst.S. nr. 261. (1967-1968). s. 536

¹³⁸ Innst. S. nr. 261. (1967-1968). s. 536

¹³⁹ S.tid. (1967-1968). 14. juni 1968. s. 4445

¹⁴⁰ S.tid. (1967-1968). 13. juni 1968. s. 4399

7.0 Påvirket?

Hvorvidt utfallet av NATO-debatten ble påvirket av styrkedemonstrasjonen eller ikke, er umulig å si. Samtidig er det ingenting som tyder på at utfallet av diskusjonen kunne ha blitt et annet, basert på de forutsetninger som lå til grunn for medlemskapet i 1968. Rent partipolitisk hadde samtlige av partiene på Stortinget, med unntak av SF, gått til valg i 1965 med intensjon om å fortsette medlemskapet. Det temaet som hyppigst ble tatt opp i løpet av debatten var problemet med Hellas og Portugal. Dette var også noe som den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité hadde lagt til grunn i sin vurdering, men funnet ut at medlemskapet likevel måtte fortsette. Blant stortingspolitikere var det kun en representant som ville avvike medlemskapet på bakgrunn av dette.¹⁴¹ Videre var, som tidligere nevnt, en forutsetning for utmeldelse av NATO at det forelå et alternativ som kunne bevare norsk sikkerhet like bra, om ikke bedre enn NATO. Slik som diskusjonen viser, var det ingen av partiene som hadde et forslag som kunne iverksettes umiddelbart.

Likevel kan det argumenteres at styrkedemonstrasjonen påvirket noen representanter til å stemme mot Løbergs forslag om at medlemskapet måtte opphøre så snart som artikkel 13 gjorde det mulig. Dette kommer til uttrykk gjennom en redegjørelse for AMF hos NATOs operative hovedkvarter (SHAPE), i etterkant av styrkedemonstrasjonen:

«[...] at Reykjavik we were told by the Norwegian Minister that the Russian blackmail deploying this division of aircraft and tanks at the Norwegian border utterly failed; it was done during a discussion in the Norwegian parliament of the question of would they stay in NATO or not stay in NATO, and the result of Russian activity was the vote was unanimous less six; no one hoped to have such a majority».¹⁴²

Dette sitatet sier implisitt at norske myndigheter ikke trodde at forslaget om fortsatt medlemskap kom til å vinne med en så stor majoritet som de endte opp med å gjøre. Følgende påstand ble også fremmet i sammenheng med styrkedemonstrasjonen, og det kan dermed argumenteres at man fra norsk hold trodde at den sovjetiske opptrappingen skulle påvirke Norge til å melde seg ut av NATO. Videre refererer AMF-redegjørelsen til en norsk minister, som angivelig har uttalt at styrkedemonstrasjonen var et totalt nederlag for Sovjetunionen. Dette kan ses i kontekst med retorikken Grieg Tidemann førte i dagene før- og under selve NATO-debatten.

¹⁴¹ S.tid. (1967-1968). 14. Juni 1968. S. 4462

¹⁴² NATO. (1968). *SHAPE Briefing on the AMF*. 19. August 1968. s. 4 (question period)

Ved at Grieg Tidemann presenterte styrkedemonstrasjonen som en manøver, uttalte han indirekte at aktivitetene langs grensen truet norsk suverenitet. Representanter som eventuelt var usikre på stemmeavgivning kunne på denne måten blitt overtalt til å stemme for videre medlemskap. Også Svenn Stray sin påstand om at myndighetene ikke hadde håndtert styrkedemonstrasjonen med samme ro hvis en ikke hadde hatt NATO i ryggen, kan ha ført til at representanter ble overtalt.

Altså ble det i NATO trukket linjer mellom styrkedemonstrasjonen og NATO-debatten, og konkludert med det hadde ført til et større flertall for videre medlemskap enn det som kanskje var antatt på forhånd. På denne måten kan styrkedemonstrasjonen ha spilt en rolle for å overbevise representanter til å stemme for NATO.

8.0 Konklusjon

Hensikten med denne studien har vært å undersøke hvilken rolle, om noen, styrkedemonstrasjonen spilte i NATO-debatten i 1968.

Oppgaven viser hvordan Stortinget, både i forkant av- og under NATO-debatten, var delt i spørsmålet om Norge skulle fortsette sitt medlemskap i forsvarssamarbeidet eller ikke. Av de 52 politikerne som deltok med innlegg under debatten, var det kun seks som trakk styrkedemonstrasjonen inn i debatten.

Forsvarsminister Grieg Tidemann kalte styrkedemonstrasjonen for en manøver. Dette står i kontrast til det politiske motivet han tilegnet aktiviteten under møtet i UUKK tre dager tidligere. På dette møtet hadde han vurdert at styrkedemonstrasjonen hadde et politisk motiv, og på denne måten ikke var truende. Kategoriseringen av styrkedemonstrasjonen som en manøver vil gi hendelsen mer truende assosiasjoner. Dette var muligens tydeligere i Paul Thyness sin kategorisering av styrkedemonstrasjonen som «sableraslende diplomati». I sammenheng med Svenn Strays påstand om at myndighetene ikke hadde håndtert situasjonen med samme ro hadde det ikke vært for NATO, kan det sies at styrkedemonstrasjonen ble brukt til å overbevise andre representanter om å stemme for videre medlemskap. Grieg Tidemann og Thyness tilegnet styrkedemonstrasjonen truende egenskaper, og Stray konstaterte at denne trusselen hadde ikke blitt håndtert med ro hadde det ikke vært for NATO. Altså spilte styrkedemonstrasjonen en rolle som argument for fortsatt medlemskap.

At styrkedemonstrasjonen ble fremstilt som en truende manøver ble utfordret av SFs Asbjørn Holm. Ved at han kalte styrkedemonstrasjonen for «den såkalte oppmarsjen», kan han først og fremst ha ironisert at styrkedemonstrasjonen var en trussel, men for det andre også påpekt at det var hans meningsmotstandere som mente at det var en trussel. Dette kan ha en sammenheng med at blant annet forsvarsministeren benevnte styrkedemonstrasjonen for en manøver, og tilegnet den en truende hensikt. På denne måten kan representanten også ha utfordret styrkedemonstrasjonens rolle som argument for videre medlemskap.

Partifellen Finn Gustavsen brukte styrkedemonstrasjonen som et argument for at NATO-medlemskapet ikke hadde bidratt til avspenning i Europa. På denne måten ble det også et indirekte argument for hans syn om at veien til avspenning var for Norge å trekke seg ut av NATO. Hans syn var at både Øst- og Vestblokken bidro til økt spenning i verden, og at dette ville bli motvirket av å bygge ned disse blokkene. Dette synet kommer til uttrykk ved at han bruker betegnelsen manøver både om Polar Express og styrkedemonstrasjonen.

I likhet med Gustavsen sammenliknet også Andreas Wormdahl Polar Express og styrkedemonstrasjonen, men han brukte det som et argument for hvordan den stadige opprustingen var en fare for verdensfreden. På denne måten argumentere han mot blokkpolitikken, og ikke nødvendigvis mot enten Øst- eller Vestblokken

Oppgaven viser videre at pressens dempende dekning av saken har en sammenheng med at norske myndigheter ikke ønsket «ryktespredning». Dette førte til at pressedekningen ikke var så omfattende som den kunne ha vært. Dette kommer til uttrykk gjennom at Arbeiderpartiets største avis, Arbeiderbladet, kun skrev en sak om styrkedemonstrasjonen. Samtidig var narrativet som ble lagt frem i avisene mindre dramatisk enn det man kan lese av stridsjournalen ved GSV. I tillegg ble størrelsen på styrkedemonstrasjonen tonet vesentlig ned, og betegnet som å ikke være av vesentlig størrelse. Sammenliknet med egne lokale og allierte styrker var sovjeterne tallmessig overlegne. På denne måten kan man si at det var en underdrivelse å si at styrkedemonstrasjonen ikke var så stor. Som et resultat av dette kan stortingsrepresentantene ikke ha tatt større notis av hendelsen, og dermed ikke tatt det med eller vektlagt det i sine innlegg. Når det ikke ble snakket om spilte det også en mindre rolle i debatten som helhet.

Representantene brukte mye tid på å diskutere Hellas og Portugals medlemskap i NATO. Dette handlet om at de mer autoritære medlemslandene brøt med hensikten til alliansen, samt at det svertet andre medlemmer. En representant synes at å være i allianse med disse landene var så forkastelig at han stemte for utmeldelse av NATO på bakgrunn av dette. Andre representanter, som Jens Haugland og utenriksministeren, mente at Norge gjennom sitt medlemskap i alliansen kunne påvirke disse landene i en positiv retning. Når dette var det dominerende temaet for debatten, fikk styrkedemonstrasjonen naturlig nok en mindre rolle.

En annen årsak til at styrkedemonstrasjonen fikk en mindre rolle var at de norske militære tiltakene som ble innført av GSV ikke ble nevnt i debatten. Dette kan ha en sammenheng med at politikerne ikke ønsket å tilegne de sovjetiske styrkene en status som eventuell fiende. Dette kan ha en sammenheng med restene av brobyggingspolitikken fra etter andre verdenskrig.

En annen årsak kan være at det kun ser ut til å ha vært et fåtall av representantene som var klar over beredskapstiltakene ved GSV. Dette kan skyldes at de som ikke var til stede under briefingene 7. og 10. juni ikke hadde tilgang til mer informasjon enn det som ble gitt til allmennheten i media, og som analysen viser at bærer preg av store mangler. Det beste

eksempelet på dette er artikkelen i Aftenposten, der forsvarsministeren uttaler at det ikke var fattet ekstraordinære tiltak fra norske myndigheter. Med bakgrunn i at allmennheten var dårlig opplyst om de faktiske forhold ved GSV, og dermed alvorlighetsgraden Sovjets handlinger hadde for norsk innenrikspolitikk, er det grunn til å tro at dette også gjaldt stortingsrepresentantene. Det kan derfor også argumenteres for at det alene er en av årsakene til at problematikken ikke ble debattert i større grad.

I alt kan styrkedemonstrasjonens rolle i NATO-debatten ses på som et argument for videre medlemskap i forsvarsalliansen, og mot blokkpolitikk. Basert på hvor mye tid som ble benyttet til å debattere de ulike dimensjonene ved samarbeidet, kan det også sies at styrkedemonstrasjonen ikke var blant de viktigste årsakene til fortsatt medlemskap. På denne måten hadde den heller ikke, til tross for dens aktualitet og alvorlighetsgrad, en sentral rolle i debatten. Basert på skriftlige kilder datert måneder etter debatten, kan det også argumenteres at styrkedemonstrasjonens rolle først fikk betydning først etter at debatten var gjennomført og de sovjetiske styrkene hadde trukket seg tilbake.

9.0 Referanser

9.1 Litteratur

- Aasgård, Øyvind. (1974). *Ja eller nei til NATO - en analyse av stortings- og pressedebatten våren 1968*. Universitetsbiblioteket i Tromsø
- Berg, B. L. & Lune, H. (2012). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (8th ed.). New Jersey: Pearson Education.
- Breidlid, Olav (red.) 1990: *Hæren etter annen verdenskrig 1945–1990*. Hærstaben. Fabritius Forlag.
- Dahl, Hans Fredrik (red.). (2010). *Norsk Pressehistorie 1-4 (1660-2010) bind. 4. Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget
- Enebakk, Harald. (2021). *Garnisonen i Sør-Varanger 100 år*. (1. utg.). 07 Media AS
- Græger, Nina. (2019). Veivalg og spenninger i norsk sikkerhetspolitikk: Norges forhold til NATO og EU. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1).
- Hilde, Paal Sigurd. (2019). Forsvar vår dyd, men kom oss ikke for nær. Norge og det militære samarbeidet i NATO. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1).
- Hjerde, Arild. (2022). *Grensejeger: under den kalde krigen*. Kolofon forlag.
- Huitfeldt, Tønne & Hjerde, Arild. (2003). *Sør-Varanger juni 1968: Den sovjetiske styrkedemonstrasjonen*. Institutt for forsvarsstudier.
- Lorentzen, Tor Gisle. (2011). *Styrkedemonstrasjonen i 1968: En studie av norske reaksjoner på sovjetisk trusseldiplomati*. [Masteroppgave]. Universitetet i Tromsø
- Skogrand, Kjetil. (2004). *Norsk forsvarshistorie: bind. 4. Alliert i krig og fred*. Eide Forlag.
- Skogrand, Kjetil & Njølstad, Olav & Tamnes, Rolf. (1998). *Brennpunkt: kald krig, nordområder og storstrategi*. Institutt for forsvarsstudier.
- Stranna Larsen, Øyvind. (2018). *Som en fiende mot Norge: Den sovjetiske oppmarsjen mot norsk grense i juni 1968*. Sunnegrenda forlag.
- Tamnes, Rolf. (2019). Småstatrealisme i 70 år. I *Skandinavisk tidsskrift for internasjonale studier*. 77(1).

Tamnes, Rolf. (1997). *Oljealder 1965–1995: Norsk utenrikspolitikks historie bind 6*.
Universitetsforlaget.

9.2 Aviser

Aftenposten. Morgendnummer. (1968, 8. juni). Sovjet-styrker har øvelser ved norskegrensen.

Aftenposten, Aftendnummer. (1968, 8. juni). Sovjet-styrkene ved Norges grensevekker ingen uro i USA

Aftenposten. Morgendnummer. (1968, 10. juni). Militær-styrkene på sovjetisk side holder seg i ro.

Aftenposten, Morgendnummer. (1968, 11. juni). Sovjet-styrkene fremdeles nær norskegrensen.

Aftenposten, Aftendnummer. (1968, 11. juni 1968). Sovjet-styrkene trukket vekk fra grensen inatt.

Arbeiderbladet. (1968, 08. juni). Sovjet-manøver kloss opp til Norske-grensen.

Dagbladet. (1968, 8. juni). Store sovjetstyrker samles ved Boris Gleb.

Dagbladet. (1968, 10. juni). «Øvelser med politisk mål».

Dagbladet. (1968, 12. juni). Russerne trekker seg tilbake fra Boris Gleb.

Finnmark Dagblad (1968, 10. juni)

Finnmarken (1968, 10. Juni)

Nationen. (1968, 8. juni). Russisk militærøvelse ved Pasvik

Nationen. (1968, 10. juni). Stille ved Boris Gleb i helgen.

Nationen. (1968, 12. juni). De sovjetiske.

Orientering. (1965, 10. juli). Alternativ for fred.

Rana Blad. (1968, 29. Januar). Kampanjen «Norge ut av NATO» i gang

Sør-Varanger Avis. (1968, 11. juni). Sovjetisk maktdemonstrasjon ved den norske grense.

9.3 Stortinget

Innst. S. nr. 61. (1949). *Innstilling fra spesialkomitéen for særlige utenrikspolitiske spørsmål og beredskapssaker om stortingets samtykke til å undertegne og ratifisere en traktat for det nord-atlantiske område.* spesialkomitéen for særlige utenrikspolitiske spørsmål og beredskapssaker. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1949&paid=6&wid=a&psid=DIVL1553&pgid=a_0112

Innst. S. nr. 261 (1967-68). *Innstilling fra den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité om Norges deltagelse i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO).* Den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1967-68&paid=6&wid=a&psid=DIVL2360&pgid=a_0551

St.meld. nr. 38. (1967-1968). *Om samarbeidet i Atlanterhavspaktens organisasjon (NATO) og Norges fortsatte deltakelse i dette samarbeid.* Utenriksdepartementet. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1967-68&paid=3&wid=b&psid=DIVL362&pgid=b_0301

St.prp. Nr. 40. (1949). *Om Stortingets samtykke til å inngå en traktat for det nord-atlantiske område (Atlanterhavspakten).* Utenriksdepartementet. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1949&paid=2&wid=a&psid=DIVL671&pgid=a_0323&s=False

St.prp. nr. 23. (1957). *Om hovedretningslinjer for Forsvaret i årene framover.* Forsvarsdepartementet. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1957&paid=2&wid=a&psid=DIVL679&pgid=a_0175

S.tid. (1949). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1949&paid=7&wid=a&psid=DIVL690&pgid=a_0133&s=True

S.tid. (1967-1968). https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1967-68&paid=7&wid=a&psid=DIVL974&pgid=a_0201&s=True

9.4 Valgprogram

Arbeiderpartiet. (1965). *Arbeids program 1966 1969*.

Høyre. (1965). *Høyres hovedprogram 1965*

Kristelig Folkeparti. (1965). *Vegen og målet. Kristeleg Folkeparti sitt prinsipielle program 1965*.

Senterpartiet. (1965). *Storingsvalgprogram 1965-1969*.

Venstre. (1965). *Venstres arbeidsprogram for stortingsperioden 1965-69: Samspill mellom medmennesker – en framtid med VENSTRE*.

9.5 Ordbøker

Manøver: 1 Militærvesen. (u.å). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27.04.2023.

<https://naob.no/ordbok/man%C3%B8ver>

Oppmarsj: 1 Militærvesen. (u.å). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27.04.2023.

<https://naob.no/ordbok/oppmarsj>

Øvelse: 2.3 Militærvesen. (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 27. april 2023.

<https://naob.no/ordbok/%C3%B8velse>

9.6 Statistisk sentralt byrå

Statistisk Sentralbyrå. Stortingsvalg. Valgte representanter etter parti/valgliste. (u.å.). Hentet fra: <https://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/25-4.html>

9.7 NRK

Knežević, Milana. (2023, 19. mars). Nå går ikke SV lenger inn for å ta Norge ut av Nato.

NRK. Hentet fra: <https://www.nrk.no/norge/sv-har-vedtatt-nytt-nato-standpunkt-1.16342568>

Forsvarsstaben. 1969. Etterretningsrapport nr. 3/69. Sovjetisk aktivitet i grenseområdet juni 1968. Hentet fra:

<https://fido.nrk.no/b23f926427e73e9d059aeb4c18874bbed787c1dd8434211a8745dd0dcd4167fb/e-rapport3-60.pdf> via: Lange, Erlend Hein & Riiser, Beate. (3. november, 2008). Ville skutt sovjeterne på grensen. *NRK*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/dokumentar/ville-skutt-sovjeterne-pa-grensen-1.6292670>

Eriksen, Kjell. (Produsent). (2008, 4. november). 32 tause timer. [Episode i TV-serie]. Haug, Vibeke. (Ansvarlig redaktør), *Brennpunkt*. NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2008/OAUA11002108/avspiller>

9.8 NATO

NATO. (1949). *Traktat for det nord-atlantiske område* (04.04.1949). NATO. Hentet fra:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=no

NATO. (1968). *SHAPE Briefing on the AMF*. 19. August 1968. Hentet fra:
<https://archives.nato.int/shape-briefing-on-the-amf?fbclid=IwAR1AZuh-0Ab2sGGHc-QklDNdA7o4hFfZ1XbreoqwIZ28Q34hZ6gkVBk5eQE>

NATO. (2022, 2. September). *Founding treaty*. Hentet fra:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm

